mentuota gintarinė saga, 6 cm skersmens masyvus, apskritas, viena gludinta puse gintarinis diskas.

Virvelinės keramikos sluoksnio pėdsakai aptikti pietinėje tyrinėto ploto dalyje, 70-80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Tai daugiausia trupančios ("varškinės") virvelinės keramikos puodų šukės, su grūsto granito priemaišomis molio masėje. Šis sluoksnis neryškus, dažniausiai tai pavieniai šukių lizdai.

Visų tyrinėtų plotų kultūriniame sluoksnyje gausu nuvirtusių medžių, į ežerinį molį įkaltų kuolų, medžio žieve iškloto plotelių, medinių irklų fragmentu, daug riešutų kevalų, retkarčiais randama ir vandens riešutų lukštų, daug tinklų pasvarų, suvyniotų į beržo tošį, ir pušies žievės plūdžių.

1988 ir 1989 m. tyrinėjimai praplėtė šio daugiasluoksnio paminklo chronologiją - be abejo, gyvenvietės įsikūrimo pradžia siekia ankstyvąjį neolitą, o konkretų jo tarpsnį nustatys radiokarboninės datos. Vėlyviausias šios gyvenvietės sluoksnis su virveline keramika gali būti datuojamas III-II tūkst. pr.m.e. riba.

Algirdas Girininkas

TYRINĖJIMAI PRIE KRETUONO EŽERO

Kretuono 1C gyvenvietėje buvo tęsiami 1987 m. pradėti tyrinėjimai (žr.: ATL 1986 ir 1987 metais. - V., 1988. - P. 12-15). Į vakarus, pietvakarius ir šiaurės rytus nuo 1987 m. tyrinėto ploto 1988 ir 1989 m. ištirta dar 780 m^2.

Kultūrinis sluoksnis toks pat, kaip ir 1987 m. aptiktasis. Vakarinėje ir pietvakarinėje Kretuono 1C gyvenvietės dalyje po velėna aptiktas durpingas ir geležingas smėlis - kultūrinis sluoksnis, kurio storis svyruoja nuo 3 iki 40 cm, o atskirose vietose siekia iki 1,30 m. Pietvakarinėje gyvenvietės dalyje

po kultūriniu sluoksniu pastebėtas vietomis tamsesnis, kitur labai tamsus žemės sluoksnis(kažkokių sudegusių statinių liekanos, gal ir suplautos). Vakarinėje gyvenvietės dalyje po kultūriniu sluoksniu aptiktas 2-4 cm storio žvirgždo sluoksnelis, giliau - stambiagrūdis smėlis. Šiaurinėje ir šiaurės rytų gyvenvietės dalyje aptikta buvusio upelio vaga. Jos gylis nuo kultūrinio sluoksnio apačios sieké 1,5-2 m. Čia potvynių metu buvo suplauta dalis gyvenvietės kultūrinió sluoksnio.

Nustatyta, kad Kretuono 1C gyvenvieté buvo įsikūrusi į pietus nuo įtekėjusio į Kretuono ežerą upelio vagos. Tyrinėtoje jo vagos atkarpoje aptiktas iki 5,2 m ilgio bučius.

Tyrinėto ploto vakarinėje ir pietvakarinėje dalyje aptiktos trijų keturkampių pastatų liekanos. Du pailgi, iki 8-8,40 m ilgio ir 2,65-2,85 m pločio pastatai stovėjo rytu-vakaru kryptimi. Jų sienos iš statmenai įkaltų į gruntą 7-30 cm skersmens kuolų. Abu pastatai stovėjo lygiagrečiai vienas kitam. 2,5-2,7 m į rytus nuo šių dviejų stovėjo trečiasis pastatas, kurio išliko tik 6,5 m ilgio ir 4,5 m pločio dalis. Jis buvo, matyt, netaisyklingos formos, stovėjo galais į šiaurės vakarus ir pietryčius.

Prie trečiojo pastato rytinės sienos aptiktas kapas. 55x44 cm dydžio ir 47 cm gylio duobutėje aptiktas suaižėjęs plokščiadugnis puodas su smulkiais perdengusiais kauliukais ir pelenais. Jo anga dengė žmogaus kaukolės dalis. Virš kaukolės aptikta daug smulkių puodų šukių. Duobuteje, šalia puodo-urnos, aptiktas kaulinis kabutis su žmogaus veidu (pav. 1). Ištirtos gyvenvietės paviršiuje matesi daug kaukolių fragmentų. Vakarinėje gyvenvietės tyrinėto ploto dalyje, vieno pastato vakariniame gale, irgi aptikta labai daug smulkiai perdegusių kaulų. Jie sudaré ištisinį 3-5 cm storio sluoksnelį.

Pastatuose aptikta daug keramikos, kaulo bei rago, titnago, akmens dirbinių.

Didžiausią radinių dalį sudaré keramika. Aptiktos 23664 puodų šukės. Puodai plokščiadugniai, daž-

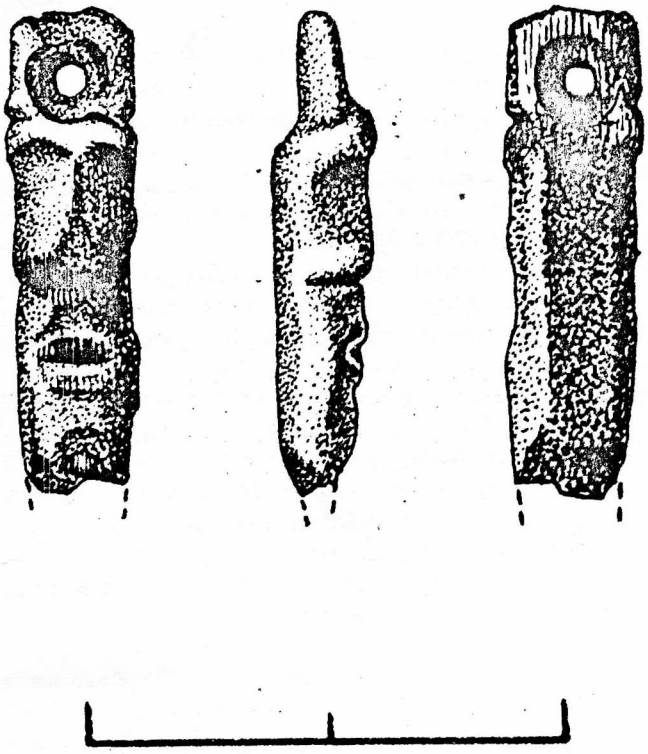

1 pav. Kretuono 1C gyvenvietė.
Kaulinis kabutis

niausiai stačiomis, kibiro formos sienelėmis ir I formos kakleliais. Daug mažiau puodų C ir CS ir S formos kakleliais. Molio masėje yra augalinių priemaišų. Šiaurės rytų gyvenvietės dalyje, ypač upe - llo vagoje, buvo aptikta ir puodų iš molio su grūstų sraigių priemaišomis. Jos matyt, galėjo patekti iš šalia esančios Kretuono 1 B gyvenvietės kultūrinio sluoksnio.

Puodai įvairiai ornamentuoti. Šalia Narvos kultūrai būdingų ornamentų motyvų, aptikta ir rytinei Tšineco bei brūkšniuotosios keramikos kultūrai būdingų ornamentų.

Vakarinėje gyvenvietės dalyje planigrafiškai išsiskyrė plotas, kur aptikta vėlyvosios virvelinės keramikos kultūros puodų šukių.

Gyvenvietėje labai daug ir įvairių kaulo bei rago dirbinių. Daug jų žuvo suarus gyvenvietę. Tačiau iš kultūrinio sluoksnio dar pavyko išimti ir restauruoti 264 kaulinius ir raginius dirbinius. Tarp kaulinių buvo vienašonių ir dvišonių žeberklų, kūginių, adatinių, eglutės formos antgalių, raginių įtveriamų kirvelių, kaltų, kaulinių ylų, peikenų, skobtų, būdingų visiems Narvos kultūros laikotarpiams, yra daug dirbinių tipų, būdingų brūkšniuotosios keramikos kultūros kaulo ir rago dirbiniams.

Ypač daug gyvenvietėje kaulinių, gintarinių ir raginių papuošalų. Vyrauja iš kilniojo elnio priekinių dantų pagaminti kabučiai - amuletai. Iš kaulinių plokštelių gaminta daug kabučių su žmogaus veidais, žvėrių, gyvulių, šliužų figūrėlių. Gyvenvietėje daug kaulinių karolių, panašių į gintarinius:

Vakarinėje gyvenvietės dalyje aptikta gintarinių kabučių su V formos skylutėmis.

Tarp akmeninių dirbinių daug įtveriamųjų keturkampio skersinio pjūvio kirvių, o akmeninių kirvių su skyle koțui nedaug. Vieno tokio kirvio fragmentas aptiktas centrinėje gyvenvietės dalyje. Be to, gyvenvietėje daug tinklų pasvarų, galąstuvų, piestelių, muštukų ir kt.

Palyginti nedidelę inventoriaus dalį sudarė titnaginiai dirbiniai. Vyrauja lapelio formos ir trikampiai širdiniai antgaliai su įkotėmis ar be jų. Aptikta trapecinių bei lancetinių antgalių. Gremžtukai ir grandukai gaminti iš plačių ir netaisyklingų nuoskalų. Gyvenvietėje aptikta daug grąžtelių, platintuvų, peilių, titnaginių gludintais ašmenimis įtveriamųjų kaltų ir apvalapenčių kirvelių, nežymiai siaurėjančiais ar platėjančiais ašmenėliais, skersinio lęšio formos pjūvio.

Blogiausiai gyvenvietėje išliko mediniai dirbiniai. Iš medžio gyventojai gamino irklus, iš pušų skalų - bučius, iš pušies žievės - plūdes su skylutėmis centre ir įkartomis galuose.

Pagal inventorių, Kretuono 1 C gyvenvietė datuojama XV-XIV a. pr.m.e. riba.

Pakretuonės 4-oji stovyklavietė bei gyvenvietė aptikta 1988 m., nors, kaip pavienių mezolitinių dirbinių radimvietė, buvo žinoma nuo 1979 metų.

Stovyklavietė yra Švenčionių rajono Švenčionėlių apylinkėje prie Kretuono ežero, 1 km į šiaurę nuo Pakretuonės kaimo, dešiniajame Kretuonos upelio krante, ant antrosios viršsalpinės terasos, apaugusios mišku. Stovyklavietė buvo Kretuono ežero pusiasalyje, kurio plotas apie 1 ha. Iš vakarų gyvenvietę riboja Vilniaus-Daugpilio geležinkelis, iš visų kitų pusių statūs šlaitai leidžiasi į buvusį ežerą. Aukščiausia kalvos - pusiasalio vieta yra šiaurės rytų dalyje ir siekia 154,90 m abs. aukščio.

Tyrinėjimai buvo pradėti pietvakarinėje pusiasalio dalyje ir ištirtas 52 m^2 plotas. Čia buvo tokie sluoksniai: veléna - 10-23 cm storio miškožemis (pikšvas smėlis), giliau rusvas 35-70 cm storio (miškožemis ir rusvas smėlis)- kultūrinis sluoksnis Apatinėje rusvo smėlio dalyje aptikta stambesnių ir smulkesnių akmenų, o giliau - žvirgždas. Tyrinėtame plote jo storis nevienodas. Vietomis jis siekė 10-20, kai kur net iki 35 cm. Po juo - balkšvas smėlis su molio intarpais.

Po miškožemiu, centrinėje gyvenvietės dalyje, bu-

vo pastebėta ovali 1,2 m gylio ir 1,65-0,87 m dydžio duobė, pilna rusvesnio smėlio, pailga šiaurės-pietų kryptimi. Apie ją ir joje buvo aptikti pagrindiniai titnago dirbiniai: kirviai, gremžtukai, grandukai, ašmenėliai, rėžtukai ir kt.

Pagrindinę stovyklavietės-gyvenvietės inventoriaus dalį sudarė titnago dirbiniai - 2428 vnt.

Aptikti du kirviai. Vienas jų pagamintas iš skaldytinio dalies, platėjančiais ašmenimis netaisyklingo trikampio pjūvio pentimi (ties viduriu lęšio skersinio pjūvio). Jo ašmenys paaštrinti iš šono nuskeliant skeltę. Antrasis kirvis buvo padarytas iš plačios ir masyvios skeltės. Jo ašmenys neišlikę, pentis pusapvalė, skersinis pjūvis netaisyklingo lęšio. Išliko dar vieno kirvio ruošinys, viena Pulli (Vakarų Estija) tipo strėlės antgalio dalis (aukšta trapecija), Kungemozės kultūros tipo skersinukas (kitų autorių vadinamas rombiniu ašmenėliu).

Gremžtukai dažniausiai galiniai, pagaminti iš vidutinio pločio ir rečiau - plačių skelčių. Grandukai dažniausiai daryti iš nuoskalų. Rėžtukai buvo gaminami iš perlaužtų skelčių gabaliukų, išskeliant rėžiamuosius kampus keliuose (kartais net keturiuose) kampuose.

Stovyklavietėje daug peilių, drožiamųjų peilių, įstatomųjų ašmenėlių, skirtų medžioklės ir žvejybos įrankiams. Skaldytiniai kūginiai. Skeltės nuo jų nuskeliamos siauros ar vidutinio platumo. Daugelyje skelčių ir nuoskalų pastebima utilizacija.

Remiantis radiniais, stovyklavietę galima priskirti Maglemozės kultūros penktajam periodui - Kungemozės kultūros pirmosios pusės laikotarpiui, nes pagrindiniai dirbinių tipai būdingi šių kultūrų stovyklavietėms (Jorgensen S., 1956. - P. 23-40; Brinch-Petersen E., 1973. - P. 77-127 ir kt.), yra daug bendrų bruožų ir su Pulli stovyklavietės inventoriumi (Jaanits L., Jaanits K., 1975. - P. 64-70).

Tyrinėtojo ploto šiaurės rytuose, pačiame jo kampe, tuoj po miškožemiu, 10-15 cm gylyje, rusvame smėlyje aptikta Narvos kultūros puodų šukių, kurių

molio masėje buvo augalinių priemaišų. Viduje puodų sienelės brūkšniuotos. Aptikti dviejų puodų I formos kakleliais pakraštėliai su apvaliomis ir siaurėjančiomis briaunomis. Puodų sienelės plonos - 0,5-0,8 cm storio. Dvi puodų šukės puoštos: viena apvalių, kita grūdelio pavidalo duobučių įspaudų eilute.

Pagal formą ir molio masę šią keramiką galima būtų priskirti Narvos kultūros I_{2a} laikotarpiui.

Vygandas Juodagalvis

DUSIOS EŽERO PAKRANČIŲ AKMENS AMŽIAUS PAMINKLAI

1988 m. IEM toliau žvalgė Šešupės baseiną ir pietrytinėje jo periferijoje aptiko keletą akmens amžiaus paminklų.

Dusios ežero šiaurės vakarų pakranteje, pelkėtoje lygumoje tarp Prygos upelio žiočių ir Dovinės ištakų, jau anksčiau buvo aptikta akmens amžiaus gyvenviečių pėdsakų (žr.: ATL 1986 ir 1987 m. - V., 1988. - P.. 19-20). Nauja gyvenvietė yra 1 km į šiaurės rytus nuo Prelomčiškės piliakalnio (Lazdijų raj., Teizų apyl.), 80 m nuo Dusios ežero šiaurės vakarų kranto, nedidelėje kalvelėje, 1 m virš ežero vandens lygio. Iškasus 8 m^2 bandomąją perkasą, po velėna aptiktas 20-30 cm storio juodos, durpingos žemės kultūrinis sluoksnis, slūgstantis ant balto smulkiagrūdžio smėlio. Perkasos vakarinėje dalyje aptikta 180 cm ilgio, 90 cm pločio, 24 cm gylio pusapvalio pjūvio duobė, kurioje, be titnaginių radinių, buvo nemaža perskeltų ir apdegusių gyvulių kaulų. Kultūriniame sluoksnyje surinkta 180 titnaginių radinių, tarp jų: nuoskalų (60 %), skelčių (9,8 %), retušuotų titnagų (31,2 %). Apie 25 % titnagų buvę ugnyje. Titnagai be patinos, juodos arba pilkos spalvos. Skeltės siauros ir vidutinio plo-